

УДК 94(477.41)«11»

*Олена Колибенко,
Олександр Колибенко
(Переяслав-Хмельницький)*

ВОЛОДИМИР ГЛІБОВИЧ ПЕРЕЯСЛАВСЬКИЙ: «РУКА МОСКВИ» ЧИ ПЕРШИЙ КНЯЗЬ «ОУКРАЇНИ»?

Син Гліба Юрійовича, онук Юрія Володимировича, переяславський князь Володимир Глібович прожив не надто довге життя, однак його ім'я добре відоме у вітчизняній історії. Його особа міцно пов'язана з першою згадкою слова «Оукраїна» в літопису, яка датується 1187 р. Названа згадка наведена у літопису у зв'язку зі смертю та похованням Володимира Глібовича у Переяславлі Руському.

У статті зроблено спробу проаналізувати наявні на даний час джерела, що стосуються життя та діяльності Володимира Глібовича, та визначити його місце в історії України давньоруської доби.

Ключові слова: *Володимир Глібович, Гліб Юрійович, Ігор Святославич, Кончак, Переяславль Руський, князь.*

Серед компактної групи з 23-х історичних осіб, які князували протягом XI – першої половини XIII ст. у Переяславлі Руському, є один князь, що залишив по собі мало згадок у писемних джерелах, та все ж назавжди записаний у скрижалях вітчизняної історії. Його досить коротке життя та діяльність мало чим відрізнялись від життєвого шляху багатьох інших давньоруських, у тому числі й переяславських, князів. Проте, в силу певних обставин його життя, а, особливо, смерть, викликали першу документально зафіксовану згадку топоніма «**Оукраина**», що став прообразом майбутньої назви нашої держави.

Не ставлячи за мету розгляд етимології цього терміну, лише наведемо точку зору сучасних вітчизняних дослідників: «Термін «Оукраина» з'являється у давньоруських літописах порівняно пізно, за кілька поколінь до часів, коли можна було говорити про політичну єдність земель Русі, і щоразу він застосовується до конкретних прикордонних територій, що мали важливе оборонне значення – Посульська прикордонна лінія, Пониззя, волинське порубіжжя. Саме в такому значенні він застосовуватиметься ще кілька сторіч по тому на всій території, що колись, ще в XI ст., контролювалася київськими князями, від Галичини та Волині до далеких Рязані та Мурома» [17, с. 12].

Метою даної статті є спроба комплексного аналізу наявних на даний час джерел та історіографічного доробку, що стосуються життя та діяльності переяславського князя Володимира Глібовича, та визначення його місця у вітчизняній історії.

Отже, мова йде про князя Володимира Глібовича, чий *curriculum vitae* описаний у давньоруському літописанні недостатньо інформативно, зате достатньо яскраво. Л.В. Войтович, автор спеціальної праці, присвяченої правлячій еліті Східної Європи кінця IX – початку XVI ст., так стисло характеризує цього князя: «Загинув 18.04.1187 р. Князь переяславський (1169–1187). 8.11.1179 р. одружився з Забавою, дочкою чернігівського князя Ярослава Всеволодовича» [1, с. 551].

Значно поширенішу характеристику Володимира Глібовича наводить Д.В. Донський, який зазначає, що «Владимир родился в г. Переяславле-Русском в 1157 г. Судя по нелетописным данным, мог родиться в ноябре, т.к. крестильное имя получил в память о сщмч. архиеп. Петре Александрийском (ум. в 311 г.; пам. 25 нояб.) или о 33 мчч. в г. Мелитине, среди которых Епифаний (пам. 7 нояб.). ... В нач. 1187 г. еще не оправившийся от ран Владимир вместе с дружиной, приезжает на днепровский брод Татинец, где находились вел. кн. Святослав Всеволодович и другие князья, вышедшие против половцев. Просит у вел. кн. Святослава разрешить ему ехать в передовом полку с

берендеями. По пути старые раны дают о себе знать и князь тяжело заболевает; его несут на носилках в Переяславль. Далее существует две версии его смерти: первая – Владимир Глебович умирает по дороге домой; вторая – его приносят в Переяславль-Русский, где он умирает в среду 18 марта 1187 г.; погребен там же в ц-ви арх. Михаила. Владимира оплакивают все переяславцы, говоря о нем, что князь был полон добродетелей, любил дружину и в битвах был крепок.

Кн. Владимир был женат с 8 нояб. 1179 г. на дочери (по В.Н. Татищеву ее звали Забава) кн. Ярослава Всеволодовича Черниговского; потомства он не оставил» [3, с. 168–169].

Отже, джерела, що дійшли до нашого часу з тієї буремної доби, наводять певну важливу інформацію про цю людину. У даному конкретному випадку головним (і мало не єдиним) джерелом виступає давньоруське літописання.

Йдучи за літописною оповіддю про Володимира Глібовича, ми, безумовно, ризикуємо потрапити у пастку, про яку попереджає О.П. Толочко і яка пов'язана з недостатньо критичним сприйняттям літописних текстів, особливо стосовно ранньої історії Русі. Так, він зазначає: «История Киевской Руси возникла как комментированный пересказ летописи. ... Даже историки, не склонные простодушно доверять ее свидетельствам, выстраивают свои аргументы как оппонирование древнему автору. Летописный рассказ, следовательно, служит своего рода стержнем, на который – соглашаясь или оспаривая – историки нанизывают свои интерпретации. Этому же способствует и традиция начинать историографические обзоры едва ли не с трудов XVIII века, но в любом случае с толкования перелазгателей летописи Карамзина и Соловьева (а в украинской традиции – Грушевского), неизбежно помещая всякий новый разговор внутри воспроизводимой этими авторами повествовательной структуры летописи» [23, с. 9–10].

Підкреслена цитованим вище автором історіографічна традиція змушує нас розпочати огляд наявного наукового доробку, пов'язаного з іменем князя Володимира Глібовича, саме з ранніх коментаторів літописних текстів. Однак, паралельно все ж доведеться аналізувати всю наявну в джерелах інформацію про цього переяславського князя, адже ці записи були зроблені, очевидно, у Переяславі його сучасниками, що надзвичайно піднімає їх історичну цінність.

Отже, переяславський князь Володимир Глібович, син Гліба Юрійовича, за даними В.М. Татищева, народився у 1158 р. в Переяславі Руському й мав хрестильне ім'я Єпіфаній: «Сего же лета Глебу Юриевичу переяславському родился сын и наречен Епифаний, а княжески Владимир» [21, с. 67]. Ще одна невідома з інших джерел подробиця – Гліб Юрійович з приводу народження сина начебто роздав жебракам 200, а монастирям і церквам Переяслава – 300 гривень срібла, що, на нашу думку, дуже сумнівно [20, с. 190]. Існують серйозні підстави не довіряти цьому та багатьом іншим «додатковим» повідомленням В.М. Татищева, ретельно проаналізованим О.П. Толочком [22]. На думку сучасних дослідників, такі невідомі з інших джерел відомості В.М. Татищева не були свідомою містифікацією читача, а лише відображали його видатну самостійну дослідницьку діяльність, а додаткові повідомлення були, як правило, відсутніми в джерелах логічними ланками, реконструйованими В.М. Татищевим, ілюстраціями його політичних і просвітницьких концепцій [28].

Досить короткий, порівняно з багатьма іншими, життєвий шлях цього князя загалом відповідав «середньостатистичним» життєписам таких же молодих та відчайдушних князів, що намагались замолоду завоювати собі у князівському середовищі лицарську славу, авторитет і повагу – важливі запоруки майбутнього перебування на «серйозних» столах Русі. Однак, від багатьох інших князів Русі Володимира Глібовича відрізняють обставини його смерті, точніше, перша згадка топоніму «**Оукраина**», наведена у літопису саме у зв'язку зі смертю цього князя. Зв'язок (хоч і посмертний) цього князя з назвою «**Оукраина**» змінив сприйняття його діяльності на переяславському столі, піднявши її в очах окремих дослідників мало не до національно-державного рівня.

Вперше Володимир Глібович з'являється на сторінках літописів у березні 1169 р., коли після розгрому та пограбування Києва, вчиненого за ініціативою Андрія Юрійовича (Боголюбського), на київський престол було поставлено його батька Гліба Юрійовича, сина Юрія Володимировича (Долгорукого). Гліб Юрійович, у свою чергу, віддав своєму малолітньому синові Володимирі Переяслав. У тому ж 1169 р., як завжди було після зміни чергового великого князя київського, на Русь прийшли половці – домовлялись про викуп за мир. Одна частина половців прийшла до Переяслава, де князував Володимир Глібович. Саме тому Гліб Юрійович вирішив спочатку йти до Переяслава [12, с. 301].

Наступна згадка про Володимира Глібовича у літопису пов'язана зі значним походом коаліції військ, посланих Андрієм Юрійовичем (Боголюбським) на Київ проти братів Ростиславичів – Давида, Рюрика і Мстислава. До складу коаліції, яка вирушила на Київ влітку 1173 р., входили полки ростовців, суздальців, володимирців, переяславців (суздальських), білозерців, муромців, новгородців і рязанців – всього близько 50 тисяч чоловік. По дорозі до коаліції приєдналися полки смоленські, полоцькі, туровські, пінські і городенські. А вже коли все це величезне, як на ті часи, військо стояло навпроти Києва, до нього приєдналися ще кілька князів з власне Руської (у вузькому розумінні цього слова) землі – Михалко і Всеволод Юрійовичі (сини Юрія Долгорукого), Ярополк і Мстислав Безокий Ростиславичі (внуки Юрія Долгорукого), а також Ізяслав та Володимир Глібовичі (також внуки Юрія Долгорукого) з переяславцями (південними). Оскільки їх суперники – троє братів Ростиславичів – не стали захищатися в Києві, а пішли в свої «городи», то коаліція військ, на чолі якої було більше двадцяти князів, вирушила до Вишгорода, де заперся Мстислав Ростиславич. Загалом, похід закінчився невдачею, Вишгород взяти не вдалося. З цього приводу літописець написав: **«І так вернүлась үся сила Андрія [Юрійовича], князя сүздальського, а зібрав він був үсі землі, і мно́жествү воїв не б҃҃ло числа. Пришли бо вони зарозүмілими, а смиренними одійшли ү доми свої»** [12, с. 311].

До речі, під час цих бойових дій востаннє згадуються переяславські торки (чорні клобуки, берендичі). Очевидно, вони разом з військами північних князівств також відійшли з Переяславщини й були поселені в околицях Переяслава Заліського, біля так званого Берендєєвого болота [8].

У серпні 1179 року на Переяславщину несподівано напали «дикі» половці під проводом хана Кончака й спустошили околиці міста. Володимир Глібович послав звістку про це іншим руським князям, що знаходились неподалік Треполя. Половці втекли у степ своєю звичною дорогою. У тому ж році **«Оддав Ярослав [Всеволодович] дочкү свою за Володимира за Глібовича в Переяславль [місяця] листопада ү восьмий день»** [12, с. 327]. Як уже зазначалося, за даними В.М. Татищева ім'я дружини Володимира Глібовича, доньки чернігівського князя Ярослава Всеволодовича, було Забава, що не підтверджено іншими джерелами. На жаль, факт одруження Володимира Глібовича у 1179 р. мало що дає нам у плані уточнення року його народження. Як відомо, князі «Мономахового племені» у більшості своїй одружувалися досить рано, точніше, їх одружували батьки. Це могло статися й у 14–15 років, хоч більш поширеним був інший шлюбний період: 18–20 років.

Весною 1184 р. відбулася подія, прямо пов'язана з постаттю Володимира Глібовича, що знайшла свій відголос у «Слові о полку Ігоревім». Приводом до цієї події став раптовий напад половців на чолі з ханами Кончаком та Глібом Тирійовичем на «город» Дмитров. Напад вдалося відбити. Руські князі – великий київський князь Святослав Всеволодович та його сват Рюрик Ростиславич – вирішили завдати удар у відповідь на половецькі стани. Однак, чернігівський князь Ярослав Всеволодович відмовив їх від негайного походу, запропонувавши перенести його на літо. В той же час названі старші в Русі князі вирішили послати на половців молодих князів із своїми військами: Святослав послав своїх синів з Ігорем Святославичем (героєм «Слова о полку Ігоревім»), а Рюрик послав Володимира Глібовича із своїми військами. Володимир Глібович послав до Ігоря Святославича посла, щоб той дозволив йому йти в авангарді руських військ. У Володимира Глібовича на те

були вагомими підстави, адже князь, який іде першим, у випадку перемоги над передовими загонами кочовиків, забирає собі всю славу і трофеї. Не менш вагомою причиною було те, що авангард прокладає шлях усьому величезному війську з обозами, яке мало йти через переяславські землі, тобто, землі Володимира Глібовича. Якби він йшов першим, то він би направляв рух усього війська з найменшими втратами для сільського господарства (основи економіки) Переяславщини, яка постійно страждала то від нападів кочовиків, то від потрапили посівів військами союзних князів, що йшли на половців. Однак, Ігор Святославич не дав такого дозволу Володимирові Глібовичу, бо старші князі надали право йти в авангарді руських військ саме йому. Про подальші події літопис повідомляє: «Володимир тоді, розгнівавшись, вернувся і, звідти йдучи, рушив на сіверські городи, і взяв у них багато здобичі. Ігор також вернув кийські війська і приставив до них [сина] Олега [і] синівця свого Святослава [Ольговича], аби якось довести військо цілим, а сам поїхав, взявши з собою брата свого Всеволода [Святославича], і Святославича Всеволода [Чорного], і [синів своїх] Андріяна з Романом, і трохи од чорного клобука з [ханами] Кудюрем і Кунтувдієм» [12, с. 332].

Б.О. Рибаків так прокоментував даний літописний фрагмент: «В этом походе Игорь рассорился с Владимиром Переяславским из-за того, кому из них ездить «наперед». Речь шла не о воинской славе, а о том, что авангардные части захватывали большую добычу. Рассердившийся Владимир повернул полки и ограбил Северское княжество Игоря» [19, с. 503].

Далі в літопису розповідається про прихід руських військ до ріки Хирії, в якій потопилося багато половців з кінями і худобою, що не встигли переправитись через ріку у зв'язку з повінню. Але з цієї літописної статті не зовсім зрозуміло – куди ж ходив Ігор Святославич з двома князями, синами і двома чорноклобуцькими ханами та їх загоном? Крім того, неясно – як же він «віддячив» Володимирові Глібовичу за пограбовані сіверські «городи» згідно з кодексом честі князя? Все стає зрозумілим із статті 1185 р., що оповідає про похід Ігоря Святославича на половців. Коли в неділю 12 травня 1185 р. Ігор Святославич був захоплений у полон половецькими наїзниками, то: «Сказав же тоді Ігор: «Спом'янув я гріхи свої перед господом богом моїм, що багато убивств [і] кровопролиття вчинив я в землі християнській, що я ж бо не пощадив християн і взяв у здобич город Глібів коло Переяслава. Тоді немало лиха зазнали безневинні християни, бо одлучали батьків од дітей своїх, брата од брата, друга од друга свого, і жінок од подружжів своїх, і дочок од матерів своїх, і подруга од подруги своєї, і все було тоді охуплене замішанням од полону і скорботи. Живіі мертвим завидували, а мертвіі радувалися, яко мученики святії, вогнем од життя сього випробу прийнявши. Старці [вмерти] поривалися, а юнаки лютих і немилостивих побоїв зазнали, а мужів рубали й розсікали, а жінок оскверняли. І тому, що те все вчинив я, — сказав Ігор, — не достойно мені було жити» [12, с. 339].

Незважаючи на те, що наведена вище апокаліптична картина взяття у здобич «города» Глібова біля Переяслава, очевидно, є калькою з якогось аналогічного біблійного сюжету, не викликає сумнівів сам факт розгрому якогось міста Глібова під Переяславом, невідомого з інших джерел. Зрозуміло, що цей «город» був збудований батьком Володимира Глібовича – Глібом Юрійовичем, бо названий явно на його честь – інших князів з таким іменем у Переяславі не було. Очевидно, саме тому його й вибрав Ігор Святославич у якості компенсації за пограбовані Володимиром Глібовичем сіверські «городи». По-друге, вираз «коло Переяслава» вказує на розташування Глібова зовсім недалеко від центру князівства, на території Переяславської волості, а не десь на окраїні князівства [6, с. 133].

Як вважає С.Д. Федака, ця подія (пограбування Переяславщини Ігорем Святославичем) відбулася безпосередньо перед тим самим нещасливим походом на половців 1185 р.: «Ще до з'єднання з полком свого брата Всеволода Ігор здійснює збройний рейд Переяславщиною, де сидів близький родич Всеволода Суздальського Володимир Глібович.

Останній минулого року пограбував сіверські міста. Ігореві було завдано образи – вірогідно, з ініціативи суздальського князя. Ігореві лишалося або визнати своє фактично васальство щодо Суздаля, визнати право Всеволода вершити над ним суд, або-ж помститися, що він і вчинив» [27, с. 243].

Взагалі-то, ще й до пограбування Володимиром Глібовичем «сіверських городів» у 1184 р., Ігор Святославич мав на нього «зуб», бо, як зазначає Д.В. Донський, зимою 1181/1182 рр. з дружиною Володимира Глібовича «бояр. Борис Захарьевич участвует в битве, принесшей победу кн. Рюрику Ростиславичу над новгород-северским кн. Игорем Святославичем с половцами в урочище у оз. Долобского (выше Киева на лев. бер. Днепра)» [3, с. 168].

Результатом описаних у «Слові о полку Ігоревім» подій став прихід до Переяслава сильного половецького війська на чолі з ханом Кончаком [12, с. 341]. Як свідчить літопис, половці мало не взяли штурмом «острог» – тобто, «окольне місто» Переяслава. Виїзд за ворота міста княжої дружини на чолі з самим князем Володимиром Глібовичем змусив половців припинити штурм «острога» й, спустившись назад з його укріплень, розпочати бій з невеликим загonom. Це, фактично, врятувало місто, оскільки на повторний штурм у не надто вправних у цьому половців сил уже не вистачило, хоч сам відчайдушний князь отримав кілька серйозних поранень, які, можливо, й посприяли у майбутньому його ранній смерті. М.М. Карамзін так описав цей епізод: «...варвары, ... снова явились, взяли несколько городов на берегах Сулы, осадили Переяславль. Мужественный Владимир Глебович встретил их под стенами и бился как Герой; кровь текла из ран его; дружина ослабевала. Видя опасность Князя любимого, все граждане вооружились и едва спасли Владимира, уязвленного тремя копьями» [5, с. 392].

Також, розуміючи серйозність небезпеки цього половецького нападу, Володимир Глібович звернувся по допомогу до князів-сусідів, що спонукало половців до відходу назад у степ. По дорозі половці, не надто поспішаючи, спромоглися «взяти на щит» город Римов на р. Сулі. Це рідкісний випадок захоплення половцями давньоруського міста штурмом. Хоча заради справедливості слід сказати, що власне штурму, як такого, не було – оборонці Римова, зібравшись у значній кількості на верху дерев'яної частини оборонних споруд міста, викликали описане у літопису руйнування городень. Половці, які саме в цей час наближалися до Римова, щоб пройти повз нього з награбованим майном та полоном, звичайно ж скористалися нагодою вперше в своїй історії захопити місто з напівзруйнованими через ветхість дерев'яних конструкцій укріпленнями. Як свідчить літопис, врятувалися лише ті римовичі, які встигли втекти з міста по «римському болоту» до розташованого там ще одного городища [4, стб. 647–648].

На початку 1187 р. великий київський князь Святослав Всеволодович та його сват Рюрик Ростиславич розпочали черговий похід на половців, які, за інформацією розвідників, знаходились на дніпровському броді Татинці. Переяславський князь Володимир Глібович, який також приймав участь у цьому поході, отримав від цих старших князів право їхати в авангарді війська з чорними клобуками. Однак, половці, попереджені своїми родичами з числа чорних клобуків, вчасно переправились через Дніпро на протилежний берег. Руські князі не змогли цього зробити через небезпеку провалитися під лід, оскільки уже була весна. В цьому поході «розболівся Володимир Глібович недугю тяжкою, од якої він і скончався. І принесли його в город його Переяславль на носилцях і тут преставився він, місяця квітня у вісімнадцятий день, і покладений був у церкві святого Михаїла, і плакали по ньому всі переяславці.

Він бо любив дружину, і золота не збирав, майна не жалів, а давав дружині; був же він князь доблесний і сильний у бою, і мужністю кріпкою відзначався, і всякими добродіями [був] сповнений. За ним же Україна багато потужила» [12, с. 343].

Можливо, намагаючись все-таки дістатися до половців, Володимир Глібович провалився під лід і отримав у результаті запалення легень, від якого й помер,

повернувшись до Переяслава у дуже важкому стані. В усякому випадку, на таку думку наштовхує логіка викладу літописної оповіді про цю подію, адже якщо половці змогли переправитись по такому крихкому льоду на протилежну сторону Дніпра, то й Володимир Глібович міг спробувати це зробити, нарешті отримавши від старших князів право їхати попереду й не бажаючи просто так відпустити половців без бою. Слід також мати на увазі, що датування смерті Володимира Глібовича 18-м квітня (за Іпатіївським літописом), очевидно, є помилковим. У Лаврентіївському літопису ця подія датована 18 березня, при чому зазначено, що це була середа вербної неділі [10, стб. 406]. Дійсно, як відзначав Л.Є. Махновець, «18 березня 1187 р. це був той день» [12, с. 343, прим. 1].

Літописи чітко вказують на місце перебування половців, куди прийшли війська під проводом Володимира Глібовича – дніпровський брід Татинець. Л.Є. Махновець локалізує його як «брід через Дніпро поблизу п. бер. устя його л. пр. Золотоноші біля колишнього с. Мутихи (раніше – Мутатинців, Муташинців) Золотоніського р-ну Черк. обл.; у кін. XIX ст. брід був на 1431 версті від витoku Дніпра; ширина – бл. 420 м, глибина – бл. 90 см (Цісарсько-Слобідська мілина); нині – високі води Кременчуцького водосховища» [12, с. 571].

Відповідно, знаючи точне місце, де відбулись названі події, ми можемо стверджувати, що більш вірогідною датою смерті Володимира Глібовича є 18 березня, бо складно уявити собі спробу руських військ переправитись по дніпровському льоду в даному місці у першій половині квітня. Як відзначали ще дослідники рубежу XIX–XX ст., лід на цій ділянці Дніпра (приблизно навпроти м. Черкаси), за спостереженнями 70–80-х рр. XIX ст. скресав у проміжку від 11 лютого до 28 березня, а повністю Дніпро очищався від льоду у проміжку від 21 лютого по 3 квітня (за старим стилем) [14, с. 50, табл. № 22].

Отже, Володимир Глібович помер несподівано, досить молодим, у віці приблизно 29–30 років, важко захворівши в останньому з його численних походів на половців. Саме тому його було поховано при Михайлівському соборі у нашвидкуруч зведеній прибудові, яка з'єднала двома нерівними за довжиною стінками усипальню Ростислава Юрійовича з дружиною та каплицю із похованням Святослава Володимировича [7]. Таким чином, цей, за образним виразом М.С. Грушевського, «спеціаліст в половецькій війні» [2, с. 350] закінчив свій життєвий шлях у Переяславі й був похований між «**стрыєм**» (Ростиславом Юрійовичем, батьковим братом) і Святославом Володимировичем, дідовим братом. Ніяких відомостей про дітей Володимира Глібовича у джерелах немає.

На думку С.Д. Федаки, Володимир Глібович «був останнім переяславським князем, що лишив помітний слід в історії. По його смерті княжа традиція там перервалася. Принаймні, коли 1193 р. Святослав Київський вів переговори з половцями в інтересах Переяслава, ніякий місцевий князь не згадувався. Очевидно, по смерті Володимира Переяславщина стала частиною великокняжого домену...» [27, с. 250].

Услід за літописною традицією, історики XIX–XX ст. постійно підкреслювали сміливість, войовничість та мужність Володимира Глібовича. В інтерпретації М.М. Карамзіна, літописний епізод смерті цього князя виглядав так: «Вся Україна, по словам Летописца, оплакала сего мужественного Владимира, ужасного для Половцев, доброго, бескорыстного, любившего дружбу и любимого ею» [5, с. 400].

В.Г. Ляскоронський так характеризував цього князя: «Храбрый переяславльскый князь сторал нетерпением поскорее сразиться с половцами, которые причиняли много зла его земле. ... Не ожидая подхода остальных русских войск, Владимир Глебович смело ударил на половцев и обратил их в такое беспорядочное бегство, что не было никакой возможности нарядить какую либо погоню за беглецами ...» [13, с. 350]; «Впереди, в качестве опытного осторожного вождя, уже неоднократно имевшего возможность показать свою предусмотрительность и свою отвагу в борьбе с врагами, шел переяславльскый князь, Владимир Глебович» [13, с. 353]; «... Владимир Глебович решил на отчаянный шаг: с незначительным, сравнительно с половецкой силой, отрядом бросился этот храбрый князь

на половцев. Половцы со всех сторон окружили переяславльського князя и его удальцов. Завязался отчаянный бой у стен самого города. Владимир храбро отбивался от врагов. Переяславльцы с городских стен наблюдали за сражением, и когда увидели, какой опасности подвергается их смелый, энергичный князь, они быстро выступили из крепости, бросились на помощь своему князю, отбивая его у врагов ... » [13, с. 357]. «На возвратном пути с похода, Владимир Глебович, вероятно, сильно простудившись, опасно занемог. Больного, еле живого князя, принесли на носилках в Переяславль, где он и скончался, в 1187 году, 18 апреля. Оплаканный признательным народом за неусыпные, частые и тяжелые заботы о нем, Владимир Глебович был похоронен в Переяславльском храме св. Михаила, рядом со своими родственниками. Передавая о смерти Владимира Глебовича, летописец рассказывает о той скорби, которая распространилась по всей Переяславльской земле, когда последняя узнала, что ее любимого князя уже нет в живых Действительно, тяжело было этой многострадальной земле лишиться своего лучшего сына. Это был князь, который горячо любил свою землю, не жалея для блага последней ни здоровья, ни сил. Оттого народ с такой неподдельной горестью хоронил своего богатыря, вполне сознавая, что не скоро ему найти такого другого отважного князя защитника» [13, с. 359–360].

М.І. Марченко, описуючи смерть Володимира Глібовича, відзначає особливе відношення до нього мешканців Переяславщини: «Очевидці, як оповідає літописець, не соромлячись плакали за своїм князем, адже він був для переяславців мужнім князем, бо золота не збирав і майна не шкодував для війська Цікава деталь: назва «Україна» тут уперше була вживана й дедалі ширше буде вживатися в літописах протягом усього XIII ст.» [15, с. 123–124].

У праці «Переяславская земля, X – первая половина XIII века» М.М. Корінний так характеризує діяльність Володимира Глібовича на Переяславщині: «Княжеский стол Глеб занимал до 1169 г. В том же году, по воле Андрея Боголюбского, он становится киевским князем, а Переяслав передает своему малолетнему сыну Владимиру.

В 1174 г. Владимир Глебович потерял Переяслав, который занял «стрый» Михалко Юрьевич. ... У В.Н. Татищева под 1177 г. Владимир Глебович вновь проходит как князь переяславский. ... Владимир держал Переяславское княжение до своей смерти (последовавшей после продолжительной болезни 18 апреля 1187 г.) и снискал к себе любовь и уважение у населения обоих берегов Среднего Днепра» [9, с. 66]; «Наиболее южные сторожевые крепости Руси Лтава, «Замок» на Мерле возникли еще позже – в конце XII в. Как предполагают археологи, они возводились в период княжений переяславского князя Владимира Глебовича и новгород-северского князя Игоря Святославича» [9, с. 76].

Аналізуючи розповідь про похід Ігоря Святославича в Лаврентіївському літопису, П.П. Толочко торкається й постаті, що нас цікавить – Володимира Глібовича: «Рассказ о походе Игоря перебит вставкой, повествующей о нападении на Переяславскую землю и ее столицу половцев, а также о мужестве князя Владимира Глебовича, отчаянно врубившегося «в мале дружине» в осаждавших город врагов, получившего ранения «треми копи» и едва спасшегося от гибели. Эта запись могла быть переяславской, но утверждать это определенно невозможно. Она не содержит особых примет, которые бы обнаружили в авторе переяславца, а в такой общей форме ее мог составить и владими́ро-суздальский летописец со слов какого-то информатора» [25, с. 208].

У праці «Київська Русь» О.П. та П.П. Толочки характеризують Володимира Глібовича наступним чином: «Однією з визначних постатей, які зіграли помітну роль у відбитті степовиків, був переяславський князь Володимир Глібович – онук Юрія Долгорукого. Майже 20 років (1169–1187 рр.) він перебував на передньому краї боротьби з половцями. Під його проводом переяславські дружини не раз завдавали відчутних поразок ордам ханів Кобяка і Кончака. Битва 1186 р. під стінами Переяславля, коли Володимир Глібович у жорстокій січі розбив половецькі війська, які обложили місто, і змусив їх відступити в Степ, стала важливою подією вітчизняної історії. Про неї згадував автор «Слова о полку

Ігоревім» ... Коли в 1187 р., застудившись під час чергового походу в Степ, Володимир помер, втрату цю оплакувала вся Переяславщина ...» [24, с. 250].

Найбільш ґрунтовну характеристику Володимира Глібовича наведено у статті Г.М. Прохорова до «Енциклопедії «Слова о полку Ігоревім»», яка коментує згадку про цього князя у «золотому слові» київського великого князя Святослава Всеволодовича: «Се у Римъ кричатъ подъ саблями половецькими, а Володимиръ подъ ранами. Туга и тоска сыну Глѣбову!». У цій статті названий автор зазначив: «Из летописей о В. Г. известно следующее. В 1170, когда Мстислав Андреевич посадил своего дядю Глеба Юрьевича княжить в Киеве, тот оставил Переяславль-Русский, южный, своему двенадцатилетнему сыну – В. Г. (Ипат. лет. С. 545). В 1174 В. Г. был в числе двадцати князей, посланных вел. князем Андреем Юрьевичем против Ростиславичей (С. 575). В 1177 В. Г. приходил из Переяславля к Коломне, а затем на р. Колокшу, помогая своему дяде, князю *Всеволоду Юрьевичу*, бороться с Глебом Ростиславичем Рязанским (см. *Сыны Глебовы*), громившим в то время заодно с половцами Владимирскую землю. Всеволод Юрьевич посылал тогда В. Г. с переяславцами «и неколико дружины с ним» за р. Колокшу против Мстислава Ростиславича, но тот от него бежал (Лавр. лет. С. 383–384). 8 нояб. 1179 *Ярослав Всеволодович* Черниговский отдал за В. Г. свою дочь (Ипат. лет. С. 613). В 1180 дружина В. Г. во главе с боярином Борисом Захарьевичем участвовала в битве, принесшей победу *Рюрику Ростиславичу* над *Игорем Святославичем*, союзным тогда с половцами *Кончака*, у Долобска (С. 621–623). Три года спустя, в 1183, Рюрик Ростиславич посылал В. Г. на половцев; В. Г. просил участвовавшего в этом походе Игоря Святославича позволения ехать со своим полком впереди, но тот отказал; оскорбленный этим В. Г. повернул назад и напал на северские города и «взя в них много добытькъ» (С. 628–629). В том же году Святослав Киевский и Рюрик Ростиславич собрали несколько рус. князей, в том числе и В. Г., для нового похода на половцев. Полк В. Г. был в числе передовых в походе; увидев его, половцы бежали, но когда русские, не догнав их, повернули назад, сами погнались за ними; в происшедшем сражении, однако же, половцы потерпели поражение, русскими был взят в плен Кобяк с его братьями и сыновьями (С. 630–632). В 1184, когда Кончак со множеством половцев напал на Русь, В. Г. со своим полком пошел вместе с Рюриком Ростиславичем и Святославом Всеволодовичем навстречу им, нашел их вблизи Хорола и разбил (С. 635–636).

Во время пребывания Игоря Святославича в плену у половцев на Переяславль напал Кончак; сражаясь в бою под стенами города, В. Г. был окружен половцами и тяжело ранен тремя копьями, но отбит переяславцами. О полученных им в то время ранах и говорится в С.; упомянутый там же рус. г. *Римов* был тогда же взят шедшими от Переяславля половцами. В 1187 В. Г. пошел со своей дружиной и с черными клобуками, опять впереди др. князей (Святослава и Рюрика), на половцев; но черные клобуки предупредили половцев, и те бежали за Днепр. В. Г. по пути в Переяславль разболелся и умер. Он был похоронен в церкви св. Михаила 18 апр. (О.М. Рапов ошибочно указывает этот день как дату смерти В. Г.). Летописец поместил вслед за сообщением о смерти и похоронах В. Г. характеристику его как князя доброго, щедрого и храброго, любившего свою дружину и любимого переяславцами, а завершил ее словами: «...о нем Украина много постана» (Ипат. лет. С. 652–653).

Существует предположение, что упоминаемая в С. «красная Глебовна», жена буй-тура Всеволода Святославича, – сестра В. Г. (см. *Глебовна*)» [18, с. 205–206].

Таким чином, дослідники XIX–XX ст., як правило, робили наголос на антиполовецькій діяльності Володимира Глібовича, на його мужності й сміливості у бою, особистій хоробрості, військовій відвазі та досвіді.

В останнє двадцятиріччя у публікаціях окремих вітчизняних істориків з'явилась тенденція надавати персоні Володимира Глібовича певного національно-державного забарвлення. У найбільш концентрованому і яскравому вигляді це простежується у

одній з публікацій С.Д. Федаки: «Коли виникла боротьба між Мстиславичами і Юрієм Долгоруким, переяславці зробили ставку на Юрія. ... Проте і Юрій з нащадками не змогли забезпечити Переяславу стабільної династії. Ці князі залишалися чужими для краю, їхня участь в українських справах була спорадичною. Лише 1185 р. Володимир Глібович робить доленосний вибір. ... Метою походу було максимально ослабити Сіверщину, вирвати її з формованої тоді системи українських земель, зробити сателітом Владимиро-Суздальщини. ... Помітне місце в реалізації цього плану відводилося залежному від Залісся Переяславу. Ігор Сіверський зрозумів, що готується проти нього. ... Тому найперше, їдучи на половців, Ігор завдав удар по Переяславу, прагнучи убезпечити свої землі з цього боку. ... Сенс же Ігоревого походу полягав у тому, щоб завдати удару половцям, не давши їм усім об'єднатися, розпорошити їхні сили і послабити уже невідворотний удар на Україну. Ціною власного життя куряни-камікадзе реалізували цей героїчний намір. Удар було ослаблено. Але рикошетом він прийшовся якраз по Переяславу.

Володимир Глібовичу довелося розсьорбувати кашу, заварену його сеньйором Всеволодом. Тут і було зроблено вибір, коли Переяславщина пориває зі своєю традиційною орієнтацією на Залісся і включається в систему оборони України-Русі. Від ран, отриманих 1185 р., Володимир 1187 р. помирає. Вибір Володимира Глібовича по достоїнству оцінили як українські князі, так і народні маси. Літопис занотував про його смерть: «І за ним Україна много постана». Показово, що це перше вживання назви «Україна» у відомих нам літописних текстах, хоча не доводиться сумніватися, що вона існувала й раніше. Вважаємо, що тут маємо рядок з епічної жалібною пісні на смерть Володимира – на зразок складеної майже через півтисячоліття пісні про Морозенка («За тобою, Морозенку, вся Вкраїна плаче»). Великий злам в орієнтації переяславців, який відбувся у 1180-х рр., був підготований усією сукупністю економічних, соціальних, культурних, політичних процесів, які протікали тут» [26, с. 186–187].

Мабуть складно щось говорити про «великий злам в орієнтації переяславців», особливо враховуючи, що вони і в подальшому неодноразово отримували собі молодих і дуже молодих князів, призначених з Володимира Суздальського. Так, саме у Переяславі Руському розпочинав свою княжу кар'єру у 1201 р. шістнадцятирічний Костянтин Всеволодович – старший син володимиро-суздальського князя Всеволода Юрійовича. Інший син Всеволода Юрійовича від першого шлюбу – Ярослав-Федір Всеволодович – також починав князувати у Переяславі Руському дуже молодим (приблизно в одинадцять років). Ще один син цього багатодітного князя від першого шлюбу – Володимир-Дмитро Всеволодович – також дуже молодим певний час перебував на переяславському столі. Передостанній з відомих за джерелами переяславських князів – Всеволод-Іван Костянтинович, середній з трьох синів ростовського, потім великого князя володимирського Костянтина Всеволодовича, також прибув до Переяслава Руського сімнадцятирічним. У Переяславі помер у 1199 р. (фактично перебуваючи на засланні) Ярослав-Гаврило Мстилавич Красний – єдиний син новгородського князя Мстислава Юрійовича, одного з чотирьох молодших синів Юрія Володимировича (Долгорукого) від другого шлюбу. Останній відомий переяславський князь – Святослав-Гаврило Всеволодович – також був ще одним сином Всеволода Юрійовича Велике Гніздо від першого шлюбу. Отже, як в останній чверті XII, так і в першій половині XIII ст. Переяславль знаходився під контролем Володимира Суздальського, тому ніяких особливих зламів в орієнтації переяславців не відбулося.

Крім того, фактично, за логікою С.Д. Федаки, Володимир Глібович, одразу після жорстокого сплюндрування Ігорем Святославичем міста Глібова під Переяславлем (нагадаємо, збудованого його батьком – Глібом Юрійовичем), перетворюється з «руки Москви» мало не на першого князя «Оукраїни». І ця метаморфоза відбувається з ним у надзвичайно стислі терміни. Звісно, вітчизняна та світова історія доби Середньовіччя знають приклади створення й швидкого розпаду союзів та контрсоюзів, перекидання

суверенів та монархів з одних коаліцій до інших. Однак усе це відбувалося не так моментально й обов'язково мало під собою якийсь дуже серйозний розрахунок. Нічого цього в даному випадку немає. Спроба вищеназваного автора витиснути з літописних джерел більше, ніж вони можуть дати, є невдалою.

Наявні на даний час джерела не дозволяють робити такі далекоглядні висновки, бо Володимир Глібович за своє життя не зробив нічого такого, чого б не робила переважна більшість інших руських князів, наприклад, згаданий вище Ігор Святославич. Якщо уважно проаналізувати фрагменти літопису, що містять інформацію про цього князя, то можна зробити висновок: в першу чергу Володимир Глібович був старшим сином свого батька, Гліба Юрійовича, з волі якого (та Мстислава Андрійовича, сина Андрія Боголюбського) він і став переяславським князем. Діяльність же на Русі останнього ні в кого з дослідників не викликає ніяких сумнівів. Так, Ю.О. Лимонов, аналізуючи період перебування старшого брата і патрона Гліба Юрійовича Андрія Юрійовича (Боголюбського) на «Суждальському» столі прямо зазначав: «Наконец, через 15 лет сын Юрия Глеб, прокняжив в Киеве два года, повторил судьбу своего отца. Он был отравлен киевлянами. Об этом упоминал сам Андрей. Ни Юрий Владимирович с его доктриной «дедина и отчина», ни его дети и наследники не были популярны среди жителей Киева и феодалов «Русской земли»» [11, с. 41]. Як свідчать літописи, Гліб Юрійович неодноразово штурмував у свій час власне сам Переяславль Руський, намагаючись його здобути разом з половцями, що навряд чи могло прибавити йому авторитету серед мешканців Переяславщини.

Ціла низка інших вчинків Володимира Глібовича, наведених вище, також навряд чи може бути занесена йому до активу. Так вела себе більшість руських князів, і Володимир Глібович у цьому сенсі не був ні кращим, ні гіршим від них. Його ж посмертний зв'язок із словом «Оукраїна», зафіксований літописами, лише засвідчує, що на момент смерті цього князя дана місцевість (уся Переяславщина чи її частина) та її мешканці (які багато тужили за своїм князем) мали, крім інших, і цю назву. Наскільки давно вона почала вживатися до цієї місцевості – визначити складно. Усі дослідники, які займалися цим питанням, відзначали зафіксоване у літописах неодноразове використання цього поняття до різних окраїнних територій в інших регіонах Русі безпосередньо після його першої згадки під 1187 р., в першу чергу – в зонах контактів зі світом кочовиків, хоча з цього приводу О.П. Моця пише: «Адже Україна, а вірніше «Оукраїна», практично одночасно з вищенаведеною звісткою про події 1187 р. на землях сучасної Переяславщини, фіксується на Галичині та Волині, де слов'яно-кочівницьких контактів у середині I тис. аж ніяк не відбувалося» [16, с. 17].

На нашу думку, може існувати інше пояснення названої серії згадок «оукраїн» у літописах. Автор даного «переяславського» фрагмента літопису (очевидно, переяславець) вжив під 1187 р. термін «Оукраїна» без будь-яких пояснень та уточнень, бо був свідомий того, що потенційні читачі літопису знають, про яку територію й людей іде мова. Можливо, реально існуючий топонім «Оукраїна» – назва конкретної місцевості (краю) на території Переяславської землі – який увійшов до вжитку в першій половині 80-х рр. XII ст., був використаний літописцем для позначення схожих прикордонних місцевостей в інших руських землях, отримавши часткове переосмислення семантики. Тобто, конкретна «Оукраїна» з території Переяславщини, згадана у літопису вперше без будь-яких додаткових визначень-ад'єктонімів, стала шаблонною назвою для номінації інших подібних територій, які називалися вже з уточненнями, наприклад, «Оукраїна Галицька» [12, с. 347]. Це відбулося подібно до того, як конкретна «Славія» («Склавія») Феодіакта Сімокатти стала основою для називання «славіями» інших земель, заселених слов'янами. Вживанню назви «Оукраїна» у подібній якості могла сприяти семантична близькість слів «край», «країна», «окраїна».

Подальші дослідження, у першу чергу – археологічні та епіграфічні, можливо, дозволять виявити якісь нові джерела, що доповнять наші знання як про князя Володимира

Глібовича, за яким плакали «усі переяславці», так і про загадкову та одночасно рідну й близьку всім нам «Оукраїну», яка так багато «потужила» за цим князем.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Войтович Л.В. Княжа доба на Русі: портрети еліти / Л.В. Войтович. – Біла Церква, 2006. – 784 с.
2. Грушевський М.С. Історія України-Руси / Грушевський М.С. – К.: Наукова думка, 1992. – Т. 2. – 633 с.
3. Донской Д.В. Рюриковичи: исторический словарь / Д.В. Донской. – М.: НП ИД «Русская панорама», 2008. – 834 с., табл., ил.
4. Ипатьевская летопись (Полное собрание русских летописей. Том второй.) – 2-е изд. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 648 с.
5. Карамзин Н.М. История государства Российского в 12-ти томах / Н.М. Карамзин. – М.: Наука, 1991. – Т. 2–3. – 832 с.
6. Колибенко О.В. Давньоруські топоніми Переяславщини / О.В. Колибенко, О.В. Колибенко // Наукові записки з української історії: зб. наук. стат. – Переяслав-Хмельницький: Золоті литаври, 2002. – Вип. 13. – С. 128–139.
7. Колибенко О.В. До питання про атрибуцію княжих поховань Михайлівського собору в Переяславлі / О.В. Колибенко // Християнські старожитності Лівобережної України. – Полтава: ВЦ «Археологія». – 1999. – С. 34–40.
8. Колибенко О.В. «Свої погани» Переяславщини (до проблеми локалізації місць поселень переяславських торків) / О.В. Колибенко, О.В. Колибенко // Слов'янські обрії: міждисциплінарний зб. наук. пр. / НАН України. Український комітет славистів. Національна б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К., 2006. – Вип. 1. – С. 111–117.
9. Коринний Н.Н. Переяславская земля, X – первая половина XIII века / Н.Н. Коринный. – К.: Наукова думка, 1992. – 312 с.
10. Лаврентьевская летопись (Полное собрание русских летописей. Том первый). – Л.: Изд. АН СССР, 1927. – Вып. 2. – 488 с.
11. Лимонов Ю.А. Владимиро-Суздальская Русь: очерки социально-политической истории / Ю.А. Лимонов. – Л.: Наука, 1987. – 215 с.
12. Літопис Руський за Іпатським списком / авт. перекл., передм. та прим. Л.С. Махновець. – К.: Дніпро, 1989. – 591 с.
13. Ляскоронский В.Г. История Переяславльской земли с древнейших времен до половины XIII ст. – 2-е изд. / В.Г. Ляскоронский. – К., 1903. – 422 с., карта.
14. Максимович Н.И. Днепр и его бассейн / Н.И. Максимович. – К., 1901. – 370 с.
15. Марченко М. Київська Русь у боротьбі з кочовиками до монгольської навали / М. Марченко. – К.: Промінь, 2012. – 208 с.
16. Моця О. Українці: народ і його земля (етапи становлення) / О. Моця. – К.: «Стародавній Світ», 2011. – 640 с.
17. Народження країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України / Упоряд. К. Галушко. – Харків, 2016. – 352 с.: іл.
18. Прохоров Г.М. Владимир Глебович Переяславский / Г.М. Прохоров // Энциклопедия «Слова о полку Игореве»: В 5 томах / Рос. акад. наук. Ин-т рус. лит. (Пушкин. дом). – СПб.: Дмитрий Буланин, 1995. – Т. 1: А–В. – С. 205–206.
19. Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII–XIII вв. / Б.А. Рыбаков. – М.: Наука, 1982. – 591 с.
20. Славянская энциклопедия. Киевская Русь – Московия: в 2 т. / Авт.-сост. В.В. Богуславский. – М.: Олма-Пресс, 2002. – Т. 1. – 784 с.: ил.
21. Татищев В.Н. История российская в 7 т. / В.Н. Татищев. – М.:Л.: Наука, 1964. – Т. 3. – 340 с.: ил.
22. Толочко А.П. «История Российская» Василия Татищева: источники и известия / А.П. Толочко. – М.: Новое литературное обозрение; К.: Критика, 2005. – 543 с.
23. Толочко А.П. Очерки начальной Руси / А.П. Толочко. – К.; СПб.: Лаурис, 2015. – 336 с.
24. Толочко О.П. Київська Русь / О.П. Толочко, П.П. Толочко. – К.: Альтернативи, 1998. – 351 с.
25. Толочко П.П. Київ і Русь. Вибрані твори 1998–2008 рр. / П.П. Толочко. – К.: ВД «Академперіодика», 2008. – 348 с.
26. Федака С.Д. Переяславське князівство в системі українсько-руських земель епохи «Слова о полку Ігоревім» / С.Д. Федака // Переяславська земля і світ людини. – Київ; Переяслав-Хмельницький, 1998. – С. 185–187.
27. Федака С.Д. Політична історія України-Русі доби трансформації імперії Рюриковичів (XII століття) / С.Д. Федака. – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2000. – 340 с.: іл.
28. https://ru.wikipedia.org/wiki/История_Российская/

REFERENCES

1. Voitovych L.V. Kniazha doba na Rusi: portrety elity / L.V. Voitovych. – Bila Tserkva, 2006. – 784 s.
2. Hrushevskiy M.S. Istoriiia Ukrainy-Rusy / Hrushevskiy M.S. – K.: Naukova dumka, 1992. – T. 2. – 633 s.
3. Donskoy D.V. Ryurikovichi: istoricheskiy slovar / D.V. Donskoy. – M.: NP ID «Russkaya panorama», 2008. – 834 s., tabl., il.
4. Ipatyevskaya letopis (Polnoe sobranie russkikh letopisey. Tom vtoroy.) – 2-e izd. – M.: Yazyki slavyanskoj kultury, 2001. – 648 s.
5. Karamzin N.M. Istoriya gosudarstva Rossiyskogo v 12-ti tomakh / N.M. Karamzin. – M.: Nauka, 1991. – T. 2–3. – 832 s.
6. Kolybenko O.V. Davnoruski toponimy Pereiaslavshchyny / O.V. Kolybenko, O.V. Kolybenko // Naukovi zapysky z ukraïnskoi istorii: zb. nauk. stat. – Pereiaslav-Khmelnyskyi: Zoloti lytavry, 2002. – Vyp. 13. – S. 128–139.
7. Kolybenko O.V. Do pytannia pro atrybutsiu kniazhykh pokhovan Mykhailivskoho soboru v Pereiaslavli / O.V. Kolybenko // Khrystyianski starozhytnosti Livoberezhnoi Ukrainy. – Poltava: VTs «Arkheolohiia». – 1999. – S. 34–40.
8. Kolybenko O.V. «Svoi pohany» Pereiaslavshchyny (do problemy lokalizatsii mistv poselen pereiaslavskykh torkiv) / O.V. Kolybenko, O.V. Kolybenko // Slovianski obrii: mizhdystsyplinarnyi zb. nauk. pr. / NAN Ukrainy. Ukrainskyi komitet slavistiv. Natsionalna b-ka Ukrainy im. V.I. Vernadskoho. – K., 2006. – Vyp. 1. – S. 111–117.
9. Korinnyy N.N. Pereiaslavskaya zemlya, X – pervaya polovina XIII veka / N.N. Korinnyy. – K.: Naukova dumka, 1992. – 312 s.
10. Lavrentyevskaya letopis (Polnoe sobranie russkikh letopisey. Tom pervyy). – L.: Izd. AN SSSR, 1927. – Vyp. 2. – 488 s.
11. Limonov Yu.A. Vladimiro-Suzdalskaya Rus: ocherki sotsialno-politicheskoy istorii / Yu.A. Limonov. – L.: Nauka, 1987. – 215 s.
12. Litopys Ruskyi za Ipatskym spyskom / avt. perekl., predm. ta prym. L.Ie. Makhnovets. – K.: Dnipro, 1989. – 591 s.
13. Lyaskoronskiy V.G. Istoriya Pereiaslavskoy zemli s drevneyshikh vremen do poloviny XIII st. – 2-e izd. / Lyaskoronskiy V.G. – K., 1903. – 422 s., karta.
14. Maksimovich N.I. Dnepr i ego basseyn / N.I. Maksimovich. – K., 1901. – 370 s.
15. Marchenko M. Kyivska Rus u borotbi z kochovykamy do monhol'skoi navyly / M. Marchenko. – K.: Promin, 2012. – 208 s.
16. Motsia O. Ukraïntsi: narod i yoho zemlia (etapy stanovlennia) / O. Motsia. – K.: «Starodavnii Svit», 2011. – 640 s.
17. Narodzhennia krainy. Vid kraiu do derzhavy. Nazva, symbolika, terytorii i kordony Ukrainy / Uporiad. K. Halushko. – Kharkiv, 2016. – 352 s.: il.
18. Prokhorov G.M. Vladimir Glebovich Pereiaslavskiy / G.M. Prokhorov // Entsiklopediya «Slova o polku Igoreve»: V 5 tomakh / Ros. akad. nauk. In-t rus. lit. (Pushkin. dom). – SPb.: Dmitriy Bulanin, 1995. – T. 1: A–V. – S. 205–206.
19. Rybakov B.A. Kievskaya Rus i russkie knyazhestva XII–XIII vv. / B.A. Rybakov. – M.: Nauka, 1982. – 591 s.
20. Slavyanskaya entsiklopediya. Kievskaya Rus – Moskoviya: v 2 t. / Avt.-sost. V.V. Boguslavskiy. – M.: Olma-Press, 2002. – T. 1. – 784 s.: il.
21. Tatischev V.N. Istoriya rossiyskaya v 7 t. / V.N. Tatischev. – M.: Nauka, 1964. – T. 3. – 340 s.: il.
22. Tolochko A.P. «Istoriya Rossiyskaya» Vasiliya Tatischeva: istochniki i izvestiya / A.P. Tolochko. – M.: Novoe literaturnoe obozrenie; K.: Kritika, 2005. – 543 s.
23. Tolochko A.P. Ocherki nachalnoy Rusi / A.P. Tolochko. – K.; SPb.: Laurus, 2015. – 336 s.
24. Tolochko O.P. Kyivska Rus / O.P. Tolochko, P.P. Tolochko. – K.: Alternatyvy, 1998. – 351 s.
25. Tolochko P.P. Kyiv i Rus. Vybrani tvory 1998–2008 rr. / P.P. Tolochko. – K.: VD «Akademperiodyka», 2008. – 348 s.
26. Fedaka S.D. Pereiaslavske kniazivstvo v systemi ukraïnsko-ruskykh zemel epokhy «Slova o polku Ihorevim» / S.D. Fedaka // Pereiaslavska zemlia i svit liudyny. – Kyiv; Pereiaslav-Khmelnyskyi, 1998. – S. 185–187.
27. Fedaka S.D. Politychna istoriia Ukrainy-Rusi doby transformatsii imperii Riurykovykh (KhII stolittia) / S.D. Fedaka. – Uzhhorod: Vyd-vo V. Padiaka, 2000. – 340 s.: il.
28. https://ru.wikipedia.org/wiki/История_Российская/

Колыбенко Е., Колыбенко А. Владимир Глебович Переяславский: «рука Москвы» или первый князь «Украины»?

Сын Глеба Юрьевича, внук Юрия Владимировича, переяславский князь Владимир Глебович прожил не очень длинную жизнь, но его имя хорошо известно в отечественной истории. Его

личность крепко связана с первым упоминанием слова «Оукраина» в летописи, датирующемся 1187 г. Это упоминание приведено в летописи в связи со смертью и погребением Владимира Глебовича в Переяславле Русьском.

В статье сделана попытка проанализировать имеющиеся на данный момент источники, касающиеся жизни и деятельности Владимира Глебовича, и определить его место в истории Украины древнерусского времени.

Ключевые слова: Владимир Глебович, Глеб Юрьевич, Игорь Святославич, Кончак, Переяславль Русьский, князь.

Kolybenko O., Kolybenko O. Volodymyr Glibovych of Pereyaslav: «Hand of Moscow» or the first Prince of «Oukraine»?

Prince of Pereyaslavl of Rus' Volodymyr Glibovych – son of Glib Yuriyovych, grandson of Yuri Volodymyrovych – lived not very long life. But his name is well known in the country's history. His personality is firmly connected with the first mention of the word «Oukraine» in the Chronicle, which dates back to 1187 year. This reference is written in the book of the chronicles in connection with the death and burial of Volodymyr Glibovych in Pereyaslavl of Rus.

This article attempts to analyze the currently available sources on the life and work of Volodymyr Glibovych. It is also necessary to define its place in the history of Old Rus' times of Ukraine.

Keywords: Volodymyr Glibovych, Glib Yuriyovych, Igor Sviatoslavych, Konchak, Pereyaslavl of Rus', prince.

Одержано 28.01.2016

УДК 94:339.162 (477.41) «16/18»

В'ячеслав Лоха
(Переяслав-Хмельницький)

**ЕТНОСОЦІАЛЬНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КУПЕЦТВА ПЕРЕЯСЛАВА
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVII – XIX ст.**

У статті на основі спеціальної літератури та архівних джерел висвітлюється етносоціальна диференціація, статус та чисельність купецтва Переяслава. З'ясовуються особливості торгівлі та міжетнічні взаємовідносини.

Після Національної революції та Визвольної війни середини XVII ст., внаслідок призупинення на деякий час засилля іноземних торговців збільшилася частина торгових людей – представників українського етносу. Зокрема, у 1666 р. займалося торгівлею 84 особи із яких виокремлювались грецькі купці (що проживали в оселях 9-и дворів), українські торговці та російські комерсанти. Статус «справжніх» купців Переяслава у XVII–XVIII ст. мали лише найбільш заможні містяни, які займалися тільки торгівлею. В другій половині XVIII ст. лише частина міщан Переяслава, яка раніше вела торгівлю власними виробами, поступово перейшла на скупівлю й перепродаж товарів, стаючи відповідно до статусу купцями. «Виписки з магістратських документів 1767 р.» фіксують 63 купці (85 %), котрі займалися купецьким промислом та проживали в Переяславі, від усього купецтва або понад 1,5 % (від загалу населення міста). Переважна частина їх займалися шинкарством та чумацьким промислом. Український торговий люд помітно «тіснили» іноземні купці, особливо грецькі та російські. Грецьке купецтво володіло у Переяславі значною частиною торговельних лавок, де продавали дьоготь, ковальські вироби, рибу та спиртні напої і бакалію, яка завозилася з Ніжина. Російські торговці значні пільги стали здобувати ще за Петра I, коли той неабияк обмежив вільну українську торгівлю. У результаті наступу іноземних купців чисельність переяславського купецтва в 1787 р. становила лише 13 осіб. У першій чверті XIX ст. в Переяславі продовжується «торговельний» наступ іноетнічних комерсантів, особливо помітно збільшилась чисельність євреїв. Євреї, зайняті переважно в торгівлі, становили понад 5 % від чисельності усіх переяславців. За переписом 1897 р., купців-українців було лише 18, вони поступалися за чисельністю